

Lovvalget indenfor forsikringsretten

med særlig henblik på EU-forsikringsdirektivernes lovvalgsregler¹

by **Allan Philip**

Forsikringsretten i dansk international privatret er noget af et puslespil, som består af brikker fra Bruxelles- og Romkonventionerne, fra 2. og 3. livdirektiv og skadedirektiv og fra den danske lovgivning, som gennemfører Romkonventionen, og den danske skattelovgivning. Bruxelles-konventionen er konventionen om domstolskompetence og anerkendelse og fuldbyrdelse af domme og Romkonventionen er konventionen om lovvalget i kontraktforhold.

Allan Philip

Før 1984

Lad os først gå tilbage til, hvordan tingene så ud, før vi begyndte at gennemføre alle disse nye regler. Fra et rent international privatretligt synspunkt var det meget enkelt. Den lovgivning, som parterne blev enige om, skulle anvendes. Og hvis de ikke havde valgt nogen lov, skulle man finde den nærmeste tilknytning for forsikringskontrakten. Det ville ofte være forsikringsselskabets hjemstedslov.

Billedet ville ikke være fuldstændigt, hvis man ikke supplerede det med nogle andre regler. I praksis kunne private mennesker ikke købe sig forsikring udenfor landets grænser på grund af valutarestriktioner. Og de ville ikke udtage livsforsikringen i udlandet, selv om de havde kunnet, fordi de, hvad der jo stadig er tilfældet, ikke ville få lov til at

fradrage præmierne i selvangivelsen. Under alle omstændigheder var der kun få foretagningsfolk og selskaber, som ville bruge fremmede forsikringsselskaber, medmindre de havde en filial i Danmark. Fremmede forsikringsselskaber kunne ikke akvirere i Danmark uden en filial her. Og kun få forsikringsbrugere i Danmark var store nok til at gå udenlands på egen hånd for at finde bedre forsikring, end de kunne få i Danmark. Der var ingen danske mæglere, og fremmede mæglere kunne ikke arbejde her uden en filial.

Ser vi på, hvordan tingene ser ud i dag, er det faktiske billede måske ikke forfærdelig forskelligt. Men de fleste regler med undta-

1) Foredrag holdt i Det Danske Selskab for Forsikringsret. Jfr. også artikel i UfR 1993.B.73 og L. Pålsson i Sv. J.T. 1993.43.

gelse af skattelovgivningen er forandrede, og dermed er der skabt mulighed for at folk kan ændre handlingsmønster i fremtiden. Vi skal nu se på de ændringer, som er indtruffet.

Romkonventionen

Den første ændring var gennemførelsen i dansk ret af Romkonventionen om lovvalget i kontraktforhold. Selvom konventionen ikke trådte i kraft som konvention før 1992, blev dens regler en del af dansk ret allerede fra den 1. juli 1984.

Selve konventionen finder kun anvendelse på forsikringskontrakter, bortset fra genforsikring, når risikoen er beliggende udenfor EU. På genforsikringskontrakter finder den altid anvendelse. Imidlertid bestemte den danske gennemførelseslov, at konventionen, så længe det ikke var bestemt anderledes i EU, skulle finde anvendelse også på forsikringsrisici, der er beliggende indenfor EU-området. D.v.s. at der var en periode fra 1984 indtil direktiverne trådte i kraft i henholdsvis 1990 og 1992, hvor konventionen fandt anvendelse på forsikringskontrakter, hvad enten risikoen var indenfor eller udenfor EU. Formentlig finder dog direktiverne nu anvendelse på alle forsikringsaftaler, der er omfattet af dem, uanset tidspunktet for deres indgåelse.

Det betyder også, at Romkonventionen indeholder de grundlæggende regler i international privatret vedrørende forsikring i Danmark. Det er vigtigt at vide, når man skal forstå forsikringsdirektivernes internationale privatretlige regler, som vi kommer til senere. Det er derimod ikke nødvendigvis tilfældet i andre EU-lande, specielt ikke på kontinentet. De kan meget vel tænkes at have opretholdt deres gamle internationale privatretlige regler om forsikring med hensyn til risici beliggende i EU i det omfang, de ikke er erstattet af direktiverne, og altså ikke at have erstattet dem med Romkonventionen, som så kun gælder risici udenfor EU. Vi har det held i

Danmark, at vi hvert fald kun skal interessere os for enten direktiverne eller Romkonventionen.

Domskonventionen

Den næste ændring, der fandt sted, var pr. 1. november 1986. Da gennemførtes Bruxelleskonventionen om domstolens kompetence og anerkendelse og fuldbyrdelse af domme i Danmark. Tidligere var det de almindelige regler i retsplejeloven, der fandt anvendelse på domstolskompetence i sager mellem forsikringselskaber og forsikringstagere, men dog kunne man altid sagsøge en filial af et udenlandsk forsikringselskab her i forbindelse med dens virksomhed her. Disse regler gælder stadig for forsikringselskaber fra lande udenfor EU. Hvis det derimod drejer sig om et forsikringselskab fra et EU-land, så finder de specielle regler om domstolskompetence i forsikringssager i Bruxelleskonventionen anvendelse. De gør stor forskel mellem behandlingen af forsikringselskabet på den ene side og forsikringstagerne på den anden side. Forsikringselskabet kan kun sagsøge forsikringstageren der, hvor han bor. Derimod kan forsikringselskabet sagsøges både på sit eget hjemsted og på forsikringstagerens bopæl, der hvor forsikringselskabet har etableret sig og endvidere i ansvarsforsikring også der hvor skaden er sket eller hvor den forsikrede ellers kunne sagsøges.

Direktiverne

Den næste store forandring, der skete, var, da først andet skadedirektiv trådte i kraft 1. januar 1990 og derefter andet livdirektiv den 20. november 1992. Baggrunden for at disse direktiver indeholdt lovvalgsregler var jo som bekendt, at det ikke var lykkedes at harmonisere forsikringslovgivningen, og man valgte så i stedet at gennemføre lovvalgsregler. Begge direktiver indeholder lovvalgsregler ved-

rørende forsikringskontrakter, som refererer sig til risici, der er beliggende i EU-landene. De erstatter de eksisterende lovvalgsregler for så vidt angår sådanne risici, altså i Danmark reglerne i Romkonventionen. De finder anvendelse, hvad enten forsikringstageren er en forbruger eller ikke, mens Romkonventionen indeholder særlige regler for forbrugere i visse situationer.

De nye regler i direktiverne dækker helt de tilfælde, hvor parterne ikke har foretaget et lovvalg selv, altså ikke har bestemt, hvilket lands lov, der skal bringes i anvendelse. Hvis parterne har foretaget lovvalg selv, så regulerer direktiverne gyldigheden af dette lovvalg, idet de sætter grænser for muligheden for at foretage et sådant lovvalg. Disse grænser er ikke alle udtrykt direkte i direktiverne, men beror delvis på henvisninger i disse til den underliggende internationale privatret i hvert enkelt af landene. I Danmark er det altså Romkonventionen, som afgør disse grænser i samspil med direktiverne. Der er tale om, hvad man ofte omtaler som en renvoi-regel, idet man i et vist omfang overlader til det lands lovgivning, som man henviser til, at afgøre, hvilke internationale privatretlige regler, der skal finde anvendelse. Jeg skal komme tilbage hertil senere.

Lovvalgsreglerne i Romkonventionen

For helt at forstå, hvad lovvalgsreglerne i direktivet går ud på, hvis de da overhovedet er mulige at forstå, er det nødvendigt som baggrund kort at omtale lovvalgsreglerne i Romkonventionen, som til gengæld er enkle.

Hvis parterne i en kontrakt, altså her en forsikringskontrakt, ønsker selv at fastlægge, hvilket lands ret, der skal finde anvendelse på kontrakten, kan de gøre det. De kan vælge i kontrakten, hvilket lands lovgivning, de vil bringe i anvendelse. Der behøver således ikke at være en tilknytning i øvrigt til det pågæl-

dende land. Kun i den situation, hvor alle tilknytninger i sagen peger på et enkelt land, altså f.eks. hvor en dansker indgår en forsikringsaftale med et dansk forsikrings-selskab eller med et udenlandsk forsikrings-selskabs danske filial om en herværende risiko, kan danske præceptive forsikringsregler ikke fraviges.

Såfremt parterne ikke har truffet nogen aftale om lovvalget, gælder loven i det land, som kontrakten har sin nærmeste tilknytning til. Konventionen indeholder dog den bestemmelse, at der gælder en formodning for hvilket land, der er den nærmeste tilknytning til. Formodningen er, at det er loven i det land, hvor den part har hjemsted, som skal yde det, man kalder kontraktens karakteristiske ydelse. Derved forstås man normalt en ydelse, der ikke består i at betale en sum penge. I forsikringskontrakter er det indiskutabelt, at det er forsikringsydelsen, der er den for kontrakten karakteristiske ydelse. Der er visse mindre modifikationer heri, men hovedprincipperne er de nævnte.

Der er så en særregel i konventionen for visse tilfælde af forbrugerkontrakter. Hvis forsikringstageren er en forbruger, og det udenlandske forsikrings-selskab har reklameret i det land, hvor han bor, og han i dette land har underskrevet forsikringsaftalen, så kan han ikke berøves den beskyttelse, som hans hjemsteds præceptive regler giver ham. Det samme gælder, hvis forsikrings-selskabet har modtaget hans bestilling i hans hjemland.

Det er altså disse regler, der gælder her i landet med hensyn til al genforsikring og for liv- og skadeforsikring, når risikoen er beliggende udenfor EU.

Lovvalgsreglerne i direktiverne

Vi skal nu se, hvorledes disse regler dels er blevet erstattet af og dels spiller sammen med reglerne i de to direktiver, når risikoen er beliggende i EU.

Lovvalgsreglerne er i modsætning til de øvrige regler i direktiverne ikke gennemført her i landet ved særlig lovgivning, men ved en bekendtgørelse, som simpelthen inkorporerer direktivteksten i dansk ret. Det drejer sig især om art. 7 — 8 i 2. skadedirektiv og art. 4 i 2. livdirektiv. Deres tekst er desværre meget kompliceret, specielt reglerne i skadedirektivet. De grundlæggende ideer er de samme i begge direktiver. Jeg vil derfor begynde med livdirektivet og senere omtale skadedirektivet.

Livdirektivet

Livdirektivet finder anvendelse på livs- og pensionsforsikring og tillige på ulykkes- og invaliditetsforsikring, som er knyttet til sådanne forsikringer.

Hovedreglen om, hvilken lov der finder anvendelse på en livsforsikring, når parterne ikke har truffet aftale derom, er loven i det land, hvor forsikringstageren er bosat. Det er en klar fravigelse af princippet i Romkonventionen om anvendelse af loven i det land, hvor den part er bosat, som skal yde den karakteristiske ydelse, altså forsikrings-selskabet. Men det har lighed med Romkonventionens regel om forbrugeraftaler og har blot en videregående anvendelse.

Art. 4 tillader imidlertid parterne at vælge den anvendelige lov i to situationer. Den første er, hvis forsikringstageren bor i et andet land end det, som han er statsborger i. I så fald kan parterne i stedet for bopælsloven vælge hans statsborgerlov. Mens udgangspunktet her i landet er, at det er forsikringstagerens danske bopælslovgivning, der skal bringes i anvendelse, kan man altså, hvis det drejer sig om en tysk statsborger, der er bosat her, i stedet vælge tysk ret.

Den anden situation, hvor parterne kan vælge, hvilken ret der skal anvendes, kan ikke aflæses direkte af direktivet. Her er et af de tilfælde, hvor direktivet henviser til den inter-

nationale privatret i det land, hvor forsikringstageren er bosat. Det er dette lands lov, der skal afgøre, om og i hvilket omfang parterne kan vælge den lov, der skal bringes i anvendelse. Det er som sagt en art renvoi-regel fra direktivet til dansk international privatret respektive den internationale privatret i de øvrige medlemslande. Hvis således forsikringstageren bor i Danmark, så skal dansk ret, d.v.s. Romkonventionen afgøre, om parterne kan vælge en anden lov end den danske. Det kan de i følge Romkonventionen, alene begrænset af forbrugerreglerne i art. 5 og bestemmelsen om, at hvis alle tilknytningsmomenter er til Danmark, kan dansk ret ikke fraviges.

Hvis forsikringstageren bor i et andet EU-land og sagen skal afgøres i Danmark, så må den danske domstol se på den internationale privatret i forsikringstagerens hjemland for at se, i hvilket omfang dette lands lovgivning tillader valg af en anden lov end hans bopælslov. Det vil altså gælde i tilfælde, hvor et danske selskab tegner forsikring i et af de andre lande. Og det er som nævnt ikke sikkert, at det er Romkonventionen, der er den subsidiære ret, der gælder i det andet EU-land i sådanne tilfælde.

Baggrunden for denne komplicerede regel er naturligvis forskellen mellem landenes ønske om at beskytte deres borgere. England, Holland og Danmark har et liberalt syn på parternes mulighed for selv at vælge den anvendelige lov. Andre EU-lande er langt mere restriktive i denne henseende, når det drejer sig om forsikring. Der er altså tale om et kompromis i mellem disse to synspunkter. Det fører til ensartet behandling af forsikrede personer fra et bestemt land, uanset hvor deres sag bliver afgjort, men det fører ikke til megen ensartethed i lovgivningen. Men det var jo også baggrunden for, at det ikke lykkedes at harmonisere den materielle forsikringsaftal-lovgivning, men at man var nødt til at klare sig med lovvalgsregler.

Skadedirektivet

Andet skadedirektiv indeholder lovvalgsregler især i art. 7 men også i art. 8. Som nævnt er der mindre ændringer i 3. skadedirektiv, som endnu ikke er gennemført.

Lovvalgsreglerne i skadedirektivet kan ikke læses uafhængigt af andre regler i skadedirektivet. Hvis man helt skal forstå dem, må man først se på de regler i direktivet, som definerer risikoens beliggenhed og hvad der forstås ved store risici. Det er reglerne i art. 2 D og art. 5 i andet skadedirektiv.

Risikoens beliggenhed

Allerede i Romkonventionen havde risikoens beliggenhed som tidligere nævnt betydning, idet konventionen selv kun finder anvendelse på risici beliggende udenfor EU. Konventionen overlod det til hvert enkelt land at afgøre, hvor risikoen er beliggende. Det spillede ikke den store rolle for Danmark, da vi anvendte konventionen i alle tilfælde indtil vi fik andet skadedirektiv.

Det er anderledes nu. Direktivet dækker tilfælde, hvor risikoen er beliggende i et EU-land, konventionen alle andre tilfælde. Da direktivet definerer, hvornår risikoen er beliggende i en medlemsstat, må man antage, at konventionen vil dække alle andre tilfælde. Det gælder i hvert fald her i landet. I andre lande kan der muligvis opstå nogle huller eller overlapninger, som vi ikke behøver at interessere os for.

Direktivets hovedregel er, at risikoen er beliggende i den medlemsstat, hvor forsikringstageren har sin bopæl, eller hvis det drejer sig om en juridisk person, den virksomhed, som forsikringsaftalen vedrører. Der er imidlertid undtagelser herfra.

Hvor det drejer sig om bygningsforsikring, er risikoen beliggende i det land, hvor bygningen ligger. Det gælder også med hensyn til møbler, maskineri m.v. i bygningen, hvis de er dækket af samme police. Her er det altså ikke

forsikringstagerens bopæl, men bygningens beliggenhed, der er afgørende.

Hvor det drejer sig om forsikring af biler, skibe, flyvemaskiner, jernbanevogne m.v. er risikoen beliggende i registreringslandet.

Der er en særlig regel for ferieforsikring af mindre end 4 måneders varighed. Her er det stedet, hvor forsikringen bliver oprettet, der er risikoens beliggenhed.

Store risici

Endelig er der en definition af store risici. De defineres dels ved forsikringens genstand og dels ved visse karakteristika ved forsikringstageren. Med hensyn til genstanden er kaskoforsikring af skibe, flyvemaskiner og jernbanevogne og ansvarsforsikring af skibe og flyvemaskiner, altså P&I forsikring, og forsikring af ladning store risici. Det samme gælder kommercielle kredit- og garantiforsikringer. Med hensyn til forsikringstageren er store virksomheders forsikringer store risici. En virksomhed er stor, hvis den overstiger mindst 2 af 3 kriterier, nemlig en samlet regnskabsbalance på 6,2 mill. ECU, en nettoomsætning, der overstiger 12,8 mill. ECU og et gennemsnitligt antal af ansatte på over 250.

Lovvalget

Vi kommer så til selve lovvalgsreglerne. Der findes først en regel om den situation, at forsikringstageren er bosat i det land, hvor risikoen er beliggende. I disse tilfælde finder dette lands lovgivning anvendelse, hvor parterne ikke har aftalt andet. Vi skal senere se, i hvilket omfang de kan gøre det. Principielt er reglen altså baseret på en kumulation af to tilknytningsmomenter, nemlig forsikringstagerens bopæl og risikoens beliggenhed. Hvis man imidlertid erindrer, hvad der forstås ved risikoens beliggenhed, er denne kumulation mere tilsyneladende end virkelig. I et stort antal tilfælde er risikoens beliggenhed nemlig defineret ved forsikringstagerens bopæl. Kun

hvor det ikke er tilfældet, har princippet om kumulation nogen selvstændig interesse. Det gælder f.eks. de tilfælde, hvor en forsikret bygning er beliggende i det land, hvor forsikringstageren er bosat, eller hvor hans køretøj er registreret i det land, han er bosat. Og det er naturligvis hovedreglen, når det drejer sig om skadeforsikring for forbrugere.

I de tilfælde, hvor der ikke er sammenfald mellem forsikringstagerens bopæl og risikoen beliggenhed, finder i princippet loven i det land, til hvilket der er den nærmeste tilknytning, anvendelse, forudsat, at det er en tilknytning, der ifølge direktivet er anerkendelsesværdig i den forstand, at det er muligt for parterne at vælge det pågældende lands lovgivning. Det kommer jeg straks tilbage til. Direktivet opstiller en formodning, der går ud på, at kontrakten har sin nærmeste tilknytning til det land, hvor risikoen er beliggende. Hvor den ikke er beliggende i forsikringstagerens bopælsland, vil det altså først og fremmest være en bygnings beliggenhed eller et køretøjs registreringsland.

Parternes valgmuligheder

Vi kommer så til de tilfælde, hvor direktivet tillader parterne at vælge, hvilket lands lovgivning, der skal bringes i anvendelse. Ligesom i livdirektivet er omfanget af parternes mulighed for at vælge den anvendelige lov delvis reguleret i selve direktivet og delvis ved henvisning til lovgivningen i et medlemsland.

Ser vi først på direktivets egne regler om grænserne for parternes lovvalg, gælder følgende:

Når det drejer sig om store risici, er der fuldstændig frihed til at vælge den anvendelige lov. Den eneste begrænsning svarer til den i Romkonventionen for de tilfælde, hvor der ingen tilknytning er til noget andet land. Her kan man ikke fravige præceptiv lovgivning i det land, til hvilket der alene er tilknytning.

I de tilfælde, hvor forsikringstageren bor i et EU-land, og risikoen er beliggende i et andet, kan parterne ligeledes frit vælge den anvendelige lov. Dog kan de kun vælge imellem de nævnte to lovgivninger. Hvor en forsikringstager har et hus i et andet land, kan man altså vælge imellem dette lands lovgivning og hans bopælslov.

Når det drejer sig om en forsikringstager, som er erhvervsdrivende i flere lande, og risikoen er beliggende i sådanne lande, kan parterne vælge mellem forsikringstagerens bopælsland og et af disse andre lande. Igen drejer det sig jo kun om bygninger og biler, skibe m.v. Men ved de store risici er der jo fuldstændigt frit valg.

Endelig giver selve direktivet frihed til at vælge den anvendelige lov i tilfælde, hvor risikoen, der dækkes af policen, er begrænset til hændelser i et andet land end det, hvor risikoen er beliggende. I så fald må man vælge dette lands lovgivning. Det kan f. eks. gælde, hvis man midlertidigt forsikrer et køretøj mod skader i et andet land end dets registreringsland, eller hvis forsikringstageren ejer løsøre i et andet land end det, hvor han er bosat.

Tilbage står så de situationer, hvor direktivet tillader parterne at vælge en lovgivning under forudsætning af, det ligeledes er tilladt i henhold til et bestemt medlemslands lovgivning, som direktivet henviser til.

Den første af disse situationer er den, hvor risikoen er beliggende i det land, hvor forsikringstageren har sin bopæl. I denne situation tillader direktivet parterne at vælge en anden lovgivning i det omfang forsikringstagerens bopælslov tillader det. Det betyder, at hvis forsikringstageren er dansk og risikoen er beliggende i Danmark, så er det ifølge direktivet overladt til dansk ret at afgøre, i hvilket omfang parterne frit kan vælge den anvendelige lovgivning. I disse tilfælde er der ingen andre medlemslande, der har særlige interesser involveret i sagen. D.v.s. at det ifølge dansk ret er overladt til reglerne i Rom-

konventionen at afgøre grænserne for lovvalget. Det vil igen sige, at det her i landet i disse tilfælde er overflødig at se på direktivet for at afgøre, om der er frit lovvalg. Tegner et dansk selskab forsikring for en forsikringstager i et andet EU land, og risikoen er beliggende der, og sagen kommer for her i landet, må man omvendt se på dette lands internationale privatret for at afgøre rækkevidden af partsautonomien.

De øvrige situationer, hvor direktivet henviser til medlemslandenes lovgivning for at afgøre, om der er frihed for parterne til at vælge den anvendelige lov, er de tilfælde, hvor forsikringstageren har sin bopæl i et andet land end det, hvor risikoen er beliggende, og de tilfælde hvor forsikringstageren driver virksomhed i forskellige lande. I disse tilfælde kan parterne vælge en af de involverede love, men ingen andre.

Endelig indeholder direktivet den regel, at hvis de love, som der henvises til, alle eller

begge tillader parterne en videregående valgfrihed, så har de også denne frihed. I disse tilfælde må domstolen altså ikke blot se på en fremmed international privatret men på flere internationale privatretter i andre lande.

Selvom skadedirektivets regler er endnu mere komplicerede end livdirektivet, er det klart, at udgangspunktet har været det samme. De lande, der giver en vidtgående frihed, skal have lov til at fortsætte med den, forudsat at ingen andre landes interesser er involveret. I de øvrige lande skal der kun være den begrænsede frihed, som disse lande har været villige til at gå med til.

Til slut skal jeg blot omtale, at art. 8 indeholder regler om obligatorisk forsikring, som delvist er international privatretlige regler og delvist materiel ret. Endvidere indeholder art. 7 regler af mere almindelig karakter tildels bygget på Romkonventionen eller med henvisning til denne. Og det gælder også art. 4 i livforsikringsdirektivet.